

Cílem testování čtenářské gramotnosti v šetření PISA je změřit, jak dobře žáci ovládají *čtenářské procesy*, když čtou různé druhy textů v různých situacích. Čtenářské situace jsou v testu modelovány pomocí tzv. scénářů, které žáky provázejí testováním. Součástí scénářů jsou *otázky*, na něž žáci během testování odpovídají. V šetření PISA se dbá na to, aby scénáře co nejvíce napodobovaly skutečné situace z každodenního života a aby testové otázky co nejvěrněji reprezentovaly skutečné úkoly, které vyžadují přečtení textu a porozumění jeho významu. Zařazením různých otázek a různých typů textů jsou v testu záměrně variovány vlastnosti textu a vlastnosti úkolu. Z modelu čtenářské gramotnosti na obr. 1 vyplývá, že porozumění čtenému textu závisí také na individuálních dovednostech, znalostech nebo motivaci žáků, kteří mohou v důsledku rozdílů v osobních vlastnostech přistupovat ve stejné situaci ke stejnému textu různě. Je zřejmé, že osobní čtenářské vlastnosti žáků nemůžeme při testování měnit. Zjišťují se prostřednictvím dotazníků, aby mohly být následně použity k vysvětlování rozdílů ve výsledcích žáků.

Při tvorbě testu čtenářské gramotnosti je věnována pozornost dvěma důležitým hlediskům. Zaprvé je třeba zabezpečit široké pokrytí *materiálů*, které žáci skutečně čtou při různých příležitostech. Zadruhé musí test pokrýt přirozené spektrum *obtížnosti* činností, které žáci mohou při práci s texty vykonávat.

Základem hodnocení čtenářské gramotnosti v šetření PISA jsou tři hlavní pilíře:

- *texty* – materiály předložené žákům ke čtení,
- *procesy* – kognitivní činnosti, které žáci vykonávají při práci s textem,
- *scénáře* – modelové situace, v nichž se žáci za určitým účelem zabývají jedním či několika tematicky souvisejícími texty.

Pro účely hodnocení čtenářské gramotnosti musí být hlavní pilíře přesně definovány. Nejprve se určí, jaké typy čtenářských procesů, textů a čtenářských situací jsou pro dnešní čtenáře důležité. Při tvorbě testu se následně dbá o to, aby v něm byly zastoupeny všechny podstatné kategorie. To pomáhá zajistit *široké pokrytí* hodnocené oblasti. Pokrytí *širokého spektra obtížnosti* se dosáhne záměrným zařazením různě obtížných textů a různě obtížných otázek. Kategorie čtenářských procesů a textů zastoupené v šetření PISA 2018 jsou popsány v kapitolách 3.2 a 3.3. Scénářům je věnována kapitola 4.

3.2 Procesy

Čtenářské procesy (v předchozích cyklech šetření PISA nazývané též postupy, dovednosti nebo aspekty) jsou kognitivní činnosti, které čtenáři vykonávají při práci s textem. Tyto činnosti jsou pokládány za jádro čtenářské gramotnosti již od prvního šetření PISA 2000, kdy byla také vypracována jejich typologie (OECD, 2000). Pro šetření PISA 2018 bylo třeba ji revidovat, a to minimálně ze tří důvodů:

- a) Pojetí čtenářské gramotnosti musí odrážet současné požadavky na čtení ve škole i mimo ni, konkrétně rostoucí množství informací dostupných v tištěné či elektronické podobě a zvyšující se rozmanitost a složitost situací, které jsou spojeny se čtením. Tento vývoj je částečně způsoben rozvojem informačních a komunikačních technologií, především rostoucí dostupností internetu.
- b) Koncepční rámec šetření PISA 2018 musí vzít v úvahu nejnovější poznatky z výzkumu čtení a respektovat odbornou terminologii používanou v současných teoriích.
- c) Konečně je nutné přehodnotit nezbytný kompromis mezi podrobným rozlišováním různých čtenářských procesů a omezenou možností zařadit každý z nich